

Extreem rechts kan geen gerust geweten hebben

De Morgen, 28 juli 2011

Marc Hooghe onderzoekt de morele mechanismen die aanleiding geven tot wreedheid.

I Hooghe is hoogleraar politieke wetenschappen aan de KU Leuven.

Stel dat ik nu al dertig jaar lang aan een stuk zou schrijven dat West-Vlamingen de grootste mogelijke bedreiging vormen voor onze manier van leven (aangezien ik zelf West-Vlaming ben, mag ik dat voorbeeld gebruiken). West-Vlamingen zijn profiteurs, gevaarlijke fanatici en roofdieren die het op ons gemunt hebben. Vervolgens duikt er dan een gevaarlijke gek op, die in het hart van West-Vlaanderen een bloedbad aanricht, en kinderen en tieners vermoordt enkel en alleen omdat ze de 'g' en de 'h' niet correct kunnen uitspreken. Zou ik dan verantwoordelijk zijn voor deze daden?

Strikt juridisch niet. De vrijheid van meningsuiting is immers heilig. Onder de immediate harm-doctrine kan ik enkel verantwoordelijk worden gesteld als ik expliciet aan de dader zou hebben gezegd: "Ga en vermoord ze". De rechtbank zou me dus vrijspreken. Maar als normaal mens zou ik me toch morele vragen stellen. Heb ik niet overdreven? Heb ik deze mensen niet louter als een 'probleem' bestempeld, waardoor ik ze hun menselijkheid heb ontnomen? Heb ik er voldoende rekening mee gehouden dat er altijd gevaarlijke gekken rondlopen? Als ik een kaart verspreid waarop ik een schietschijf gebruik om mijn tegenstander aan te duiden, moet ik dan echt zo verwonderd zijn als een gek probeert dat ook in de werkelijkheid om te zetten?

Vanuit een strikt juridisch standpunt valt de extreem rechtse partijen in West-Europa inderdaad niets te verwijten: ze hebben Breivik niet de opdracht gegeven om zijn beulenwerk uit te voeren. Maar het valt toch op dat Wilders en consorten er nu als de kippen bij zijn om bij voorbaat elke verantwoordelijkheid van zich af te schuiven, zonder dat er zelfs een woordje van mededogen met de slachtoffers af kan. De gedachten gaan uit naar de volgende verkiezingen; een normale menselijke empathie met de slachtoffers valt er niet te bekennen en dat stuit nog het meest tegen de borst. Het is het klassieke mechanisme: het is allemaal de schuld van de ander en ons valt er niets te verwijten. Je zou wensen dat ook Wilders en zijn trawanten toch nog even Alice Nahon zouden lezen:

"'t is goed in 't eigen hert te kijken

Nog even voor het slapen gaan

Of ik van dageraad tot avond

Geen enkel hert heb zeer gedaan"

Dat is niet zomaar een sentimentele overweging. Uit historisch onderzoek weten we zeer duidelijk wat de voorwaarden voor massamoord en wreedheid zijn. De eerste stap is altijd dat de ander niet langer als een mens wordt beschouwd, maar gereduceerd wordt tot een 'probleem' en een soort dierlijke status krijgt. Het klassieke voorbeeld is de manier waarop de Joden in Duitsland vanaf 1933 geleidelijk uit het openbare leven verbannen werden, zodat er uiteindelijk nauwelijks nog contact was tussen de Joodse bevolking en de rest van de Duitsers. Ook de Duitsers waren steeds bereid het op te nemen voor een Joodse vriend of collega, alleen had men ervoor gezorgd dat er nog heel weinig van dat soort interculturele contacten overbleven. Uit onderzoek blijkt ook nu dat er relatief weinig contacten zijn tussen allochtonen en autochtonen in West-Europa, en daardoor kan eenzelfde mechanisme

optreden. Als we aan de islam denken, dan denken we niet onmiddellijk aan onze burens, klasgenoten, vrienden of collega's. De islam verschijnt dan als een abstract schrikbeeld, precies zoals Wilders en consorten dat willen. Kenmerkend hiervoor is dat vorige vrijdag meteen gedacht werd in de richting van moslimextremisten, voordat duidelijk werd dat extreem rechtse ideeën verantwoordelijk waren voor deze aanslag.

Stroom van beledigingen

De grondwettelijke vrijheid van meningsuiting zorgt ervoor dat, als ik dat wil, ik constant islamieten, joden, katholieken, vrijzinnigen, West-Vlamingen, Walen en Limburgers mag beledigen en ik kan een zeker puberaal genoeg beleven aan deze constante stroom van beledigingen. Onze samenleving wordt daar echter niet beter van, zoals we helaas telkens opnieuw mogen ondervinden. De gebeurtenissen in Noorwegen tonen aan dat de echte vijand het extremisme is, en het feit dat men niet meer naar de ander wil luisteren. Dat is het geval bij sommige moslims, inderdaad, maar het overgrote deel van de moslims in West-Europa wil gewoon een normaal leven leiden, zoals iedereen. Maar het extremisme, en de ontkenning van het mens-zijn van de ander, zit evenzeer bij de extreem rechtse en populistische groepen. Gelet op de eerste reacties mag ik aannemen dat deze partijen een gerust geweten hebben en zich op geen enkele manier verantwoordelijk voelen voor deze massamoord. Wilders, het Vlaams Belang, het Front National e tutti quanti voelen blijkbaar niet de behoefte in het eigen hart te kijken. Maar als samenleving moeten we ons wel afvragen of deze voortdurende diabolisering en polarisering niet gestopt moeten worden.

De eerste stap naar massamoord is dat de ander niet langer als een mens beschouwd wordt maar als een 'probleem'